

1. Η ομηρική Πηνελόπη στον αργαλειό της.
/ The mythical Penelope at her loom.
2. Αργαστήρι στο Κέντρο Κρητικής Λαϊκής Τέχνης στο Ρέθυμνο.
/ Looms at the Cretan Centre of Folk Art in Rethymnon.
3. Η εμπνεύστρια της αποστολής «Πηνελόπη-Gandhi» Βαρβάρα Τερζάκη-Παλλήκαρη, φορώντας κρητικό υφαντό.
/ Varvara Terzaki-Pallikari, the coordinator of the «Penelope-Gandhi» mission, wearing a traditionally woven dress.

Υφαντική: η «ιερή» τέχνη αναγεννάται

Με μια συγκινητική προσήλωση στην παράδοση, η αποστολή «Πηνελόπη-Gandhi» φιλοδοξεί να κάνει τους αργαλειούς της Κρήτης να τραγουδήσουν ξανά.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΒΙΤΑ ΚΥΡΙΑΖΗ
/ BY EVITA KYRIAZI
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΕΦΗ ΠΑΡΟΥΤΣΑ
/ PHOTOS: EPI PAROUTSA

**WEAVING:
A "SACRED" ART REBORN**
With touching dedication to tradition, the «Penelope-Gandhi» mission has set itself the goal of making the looms of Crete sing again.

Την 1η Νοεμβρίου, ο ρυθμικός ήχος του αρχέγονου αργαλειού θα αντηχίσει εις τετραπλούν στο κέντρο του Ηρακλείου Κρήτης, ανάμεσα στους τοίχους της βασιλικής του Αγίου Μάρκου. Τέσσερις «α-υφάντρες», μία από κάθε νομό της Κρήτης, θα στήσουν για λίγες ημέρες τα «αργαστήρια» τους μέσα στο ναό, θα μας δείξουν τα κομψοτεχνήματα που έβγαζαν, χρόνια τώρα, τα ροζιασμένα χέρια τους και -κυρίως- πώς αυτά μπορούν να δημιουργηθούν και από νεανικά χέρια, σήμερα. Πρόκειται για την πρώτη, επίσημη παρουσίαση μιας φιλόδοξης «αποστολής» που φέρει το όνομα «Πηνελόπη-Gandhi - η ιερή τέχνη της υφαντικής στην Κρήτη σήμερα». Σκοπό έχει να βγουν οι αργαλειοί από τα υπόγεια των σπιτιών, να μπουν στο αργαστήρι οι νέες γυναίκες της Κρήτης και να ανθήσουν ξανά τα πλουμιά της πανάρχαιας τέχνης της υφαντικής, που ξεθωριάζουν παρεξηγημένα από τους σύγχρονους καιρούς.

Πίσω από την αποστολή «Πηνελόπη-Gandhi» βρίσκεται το Πανεπιστήμιο των Ορέων: ένα πανεπιστήμιο χωρίς αμφιθέατρα. Λειτουργεί στον φυσικό χώρο των χωριών του νησιού, μέσα από συναντήσεις σε καφενεία και πλατείες, και γεφυρώνει τα αστικά κέντρα με την περιφέρεια και την ακαδημαϊκή κοινότητα με τη λαϊκή βιωματική γνώση. Σε αυτή την πρωτοβουλία του συνεισφέρον ακαδημαϊκοί από όλο τον κόσμο, καθηγητές και φοιτητές (από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, το κέντρο Ερεύνης Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών κ.ά.), καθώς και λαϊκοί πατριδολάτρες.

«Είναι μια προσπάθεια ανθρώπων διά βίου ερωτευμένων με την Κρήτη», λέει στο «Blue» η Βαρβάρα Τερζάκη-Παλλήκαρη, εμπνεύστρια και συντονίστρια της αποστολής. Όπως μας εξηγεί, η ομάδα «οργάνων» εδώ και χρόνια τα χωριά της Κρήτης, βγάζει τους εγκαταλεημένους αργαλειούς στο φως, μιλάει γι' αυτούς με τις γυναίκες της υπαίθρου, τους θυμίζει ότι η μαγιά υπάρχει. Σε αυτές ακριβώς τις σπερμινές γυναίκες, τις κακοπληρωμένες ανειδίκευτες εργαζόμενες εκτός σπιτιού, απευθύνεται η αποστολή. Ο αναπροσδιορισμός του ρόλου τους είναι πρωτεύων στόχος πίσω από το ζητούμενο της «ολιγής επαναφοράς» του αργαστηριού (αργαστήρι αποκαλούν στην Κρήτη τον αργαλειό, που είναι ίδιος κι अपαράλλακτος από την εποχή του Ομήρου). «Στο Ρέθυμνο, παλαιότερα δεν υπήρχε σπίτι χωρίς αργαστήρι - ήταν προέκταση του σώματος της γυναίκας, συνώνυμο της δημιουργίας και της οικονομίας στο σπίτι», μας λέει η κ. Τερζάκη-Παλλήκαρη. «Εκεί μέσα βρισκόταν η γυναίκα από 8 χρονών μέχρι να πεθάνει, ύφαινε από τη σαλιάρα του μωρού μέχρι και το λευκό πανί που έπαιρνε φεύγοντας... "Μπαίνω να κάνω τη λάτρα μου", έλεγε πριν μπει να υφάνει. Το αργαστήρι ήταν λατρευτικό αντικείμενο για εκείνη». Για την Ίριδα Τζαχίλη, καθηγήτρια Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, συγγραφέα του βιβλίου «Υφαντική και υφάντρες στο προϊστορικό Αιγαίο» και μέλος της αποστολής, η υφάντρα που εργάζεται στον φυσικό της χώρο ήταν μια εικόνα άκρως γοητευτική. «Γοπεύει ο τρόπος που ρυθμίζει τις κινή-

On November 1, the 13th-century Basilica of Saint Mark in Heraklion, Crete, will be filled with the rhythmic tapping of manual looms, or "argastiria", operated by four female weavers, one from each of the island's regions, as they demonstrate their craft to the public. The initiative is part of an ambitious mission to encourage young Cretan women to fetch the old looms out of their cellars, dust them down, and start a revival of the centuries-old art of weaving.

The "Penelope-Gandhi" mission (named after Mahatma Gandhi, who carried out his peaceful revolution with a spinning wheel by his side, and Penelope, who used a loom to protect her from unwanted suitors during her long wait for her husband, Odysseus) is an initiative of the University of the Mountains - a nonprofit organisation in which distinguished academics and regular citizens contribute equally.

"It's an effort by people who love the island", says Varvara Terzaki-Pallikari, the coordinator of the mission. As she explains, members of the mission have been travelling around the villages of Crete, encouraging women to bring the old looms back into the light, talking about the craft and reminding them of their heritage. A key aim of the mission is to benefit these rural women, many of whom are badly paid, unskilled workers, and to redefine their role by reinstating the looms

1

2

4

3

1. Νήματα περασμένα στο αργαστήρι.
/ Threads on the loom.
2, 3. Υφαντά από το Κέντρο Κρητικής Λαϊκής Τέχνης στο Ρέθυμνο.
/ Woven pieces of cloth from the Cretan Centre of Folk Art in Rethymnon.
4. Ο Μαχάτμα Γκάντι με την ανέμη του.
/ Mahatma Gandhi with his spinning wheel.

σεις της ώστε να υφάνει με ακρίβεια το σχέδιο που έχει στο νου της από πριν. Είναι σαν εφαρμοσμένα μαθηματικά ή σαν να βλέπεις έναν πιανίστα να παίζει». Αυτήν ακριβώς τη φιγούρα φιλοδοξεί να «απελευθερώσει» η «Πηνελόπη-Gandhi». «Θέλουμε η γυναίκα να ξαναμπει στον ιερό της κύκλο», υπογραμμίζει η κ. Τερζάκη-Παλλήκαρη. «Είναι μεγάλη αδικία να είναι η Ελληνίδα λεπλατημένη».

Το όνομα «Πηνελόπη-Gandhi» έχει το δικό του ενδιαφέρον. Ο Μαχάτμα Γκάντι, «άντρας με γυναικεία ψυχή», κατά την κ. Τερζάκη-Παλλήκαρη, «έκανε την ειρηνική του επανάσταση έχοντας δίπλα του μια ανέμη, γιατί, όπως έλεγε, έπρεπε να εξασφαλίζει το ρύζι της ημέρας». Όσο για την Πηνελόπη, που όλη η ιστορία της παίχτηκε δίπλα σε έναν αργαλειό, «ήταν πιστή στον εαυτό της και στις αξίες της, όχι στον Οδυσσέα. Μια γυναίκα πρέπει πάνω και πρώτα απ' όλα να είναι πιστή στον εαυτό της. Τότε είναι και με τον κόσμο όλο».

Έμπνευση για την αποστολή υπήρξε σε μεγάλο βαθμό η Φλωρεντίνη Σκουλούδη-Καλούτση, ανήσυχη Ρεθύμνια καλλιτέχνης με καλές διασυνδέσεις, που ζούσε στα Χανιά στις αρχές του 20ού αιώνα. Έχοντας αποκτήσει, μέσω του Ελευθερίου Βενιζέλου, πρόσβαση στις ανασκαφές του Άρθουρ Έβανς στην Κνωσό, ξεσήκωσε πλείστα σχέδια από παραστάσεις σε αρχαιολογικά ευρήματα, τα αποτύπωσε σε μιλιμετρέ χαρτί και καθοδήγησε τις Κρητικές υφάντρες ώστε να ξαναμπούν στους αργαλειούς. «Έχουν πέσει στα χέρια μου αρκετά από τα μινωικά μοτίβα εκείνης της ιέρειας της υφαντικής», μας λέει η 78χρονη Μαρία Μαστρογιωργάκη από το χωριό Βιάννου του Ηρακλείου, μία από τις υφάντρες που συμμετέχει στην «Πηνελόπη-Gandhi» και η οποία διαθέτει μια εξαιρετικά πλούσια συλλογή από υφαντά. «Με έχουν ταξιδέψει εκείνα τα κομμάτια. Τα βλέπω και μπορώ να καταλάβω την ψυχολογία και το χαρακτήρα κάθε υφάντρας. Πατί αυτές έφτιαχναν στον αργαλειό ό,τι άγγιζε την ψυχή τους. Εμένα, αν με ρωτούσαν “για ποιο λόγο θέλεις να ξαναζήσεις τη ζωή σου”, ο μόνος λόγος θα ήταν για να ξαναμώ στον αργαλειό και να προλάβω να υφάνω όσα δεν έχω αντιγράψει». Η Αντωνία Κουτάντου, 76χρονη παλαιμάχη υφάντρα από την Αξό Μυλοποτάμου, στο Ρέθυμνο, την οποία θα χαρούμε εν πλήρει δράσει από 1η Νοεμβρίου, μας λέει: «Αυτή η δουλειά σου φέρνει και χαρά, σου φέρνει και πόνο. Μέσα στο αργαστήρι σκέφτεσαι και το καλό και την πίκρα, εκεί μέσα διασκεδάζεις και κάνεις τον πόνο σου τραγούδι. Το τύπημα του αργαλειού είναι σαν μουζούκι: σε νανουρίζει και σε αναστατώνει. Εγώ αγαπώ να υφαίνω, και ας κουράσπικαν τόσα χρόνια τα χέρια μου, και ας πονέσανε τα νεφρά μου. Και από τώρα ψάχνω μια φωτογραφία μου με τον αργαλειό για να βάλω στον τάφο μου όταν πεθάνω»...

Ο κόσμος της υφαντικής υπήρξε τόσο μεγάλο κεφάλαιο στο παραδοσιακό σπίτι, που το εξαιρετικά πλούσιο ειδικό λεξιλόγιο του χρησιμοποιούνταν και για να περιγράψει καταστάσεις της ευρύτερης καθημερινότητας. «Έφτασε ο κόμπος στο χτένι», «είδα τον ουρανό σφοντύλι», «πάει η γλώσσα του ροδάνι»... Πιθανότατα λέξεις όπως «τυλιγάδι», «λαναρίζω», «σημημονερός» θα μπουκν στα κείλη της νέας γενιάς, αφού η «Πηνελόπη-Gandhi» οργανώνει την εκ νέου μύηση στον αυτόρκη κόσμο του αργαλειού

as a central part of the rural households, as they had been since the time of Homer.

“In Rethymnon in the past, there wasn’t a single house without an argastiri – it was an extension of a woman’s body, synonymous with household creation and economy”, Terzaki-Pallikari tells Blue. For Iris Tzachili, archaeology professor at the University of Crete and author of “Weaving and Weavers in the Pre-Historic Aegean”, the weaver who works in her own natural space is an absolutely charming image: “The way she controls her movements so as to make the pattern she has in her mind, it is like applied mathematics or like watching a pianist play”.

Antonia Koutandou, a veteran weaver from Aksos Mylopotamou and a member of the mission, tells Blue: “When you’re working the argastiri you have fun and make your pain a song. The tapping of the loom is like a bouzouki: It lulls you to sleep and it winds you up inside. I love to weave even if my hands get tired after all these years. And I am already looking for a picture of myself with my loom to put on my grave when I die”. This is the figure that the “Penelope-Gandhi” mission is trying to liberate. “We want the woman back in her sacred circle”, says Terzaki-Pallikari.

The mission will also be active in schools. A proposal by some professors at the University of Crete, in cooperation with the University of the Mountains, for weaving to be taught as an innovative subject in primary school was recently accepted by the Ministry of Education.

1

1, 3, 4. Υφαντά και αργαλειά από το Κέντρο Κρητικής Λαϊκής Τέχνης στο Ρέθυμνο.
/ Cloth, woven items and yarn from the Cretan Centre of Folk Art in Rethymnon.
2. Η υφάντρα Αντωνία Κουτάντου.
/ Weaver Antonia Koutandou.
5. Κρητικά ξόμπλια - λεπτομέρεια.
/ Detail from a Cretan weaving pattern.

2

5

4

3

και μέσω του σχολείου. Η πρόταση να διδαχτεί η υφαντική ως καινοτόμο μάθημα στην Α-βάθμια εκπαίδευση, η οποία υποβλήθηκε από καθηγητές του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Κρήτης, έγινε δεκτή από το υπουργείο Παιδείας και ήδη σχεδιάζεται η πειραματική εφαρμογή του προγράμματος σε σχολεία της Κρήτης (το Σχολείο Ευρωπαϊκής Παιδείας στο Ηράκλειο θα είναι ένα από αυτά).

Έξω από τα σχολικά θρανία, στα καφενεία των χωριών, όπου έγιναν οι συζητήσεις-ζυμώσεις της «Πηνελόπης-Gandhi», οι δυσκολίες δεν έλειψαν ποτέ. Ο στόχος να τοποθετηθούν 100 αργαστήρια σε σπίτια της Κρήτης -νούμερο που ήδη φαντάζει μικρό, αφού όλο και περισσότερες γυναίκες εκδηλώνουν ενδιαφέρον- αντιμετωπίστηκε στην αρχή με επιφυλάξεις. Αν και, «σαν έτοιμες από καιρό» να υποδεχτούν την ιδέα της ανάστασης της «ιεράς τέχνης», οι γυναίκες ρωτούσαν πώς τα ακριβά κατοπινοίτα υφαντά θα ανταγωνιστούν στην αγορά τα βιομηχανοποιημένα ή -εσχάτως- τα κινέζικα. Η «Πηνελόπη-Gandhi», αν και είναι μια αποστολή εθελοντική, μη κερδοσκοπική, προτείνει στις νεαρές υφάντρες ιδέες που θα τις βοηθήσουν να βγάλουν αρκετά χρήματα από τον κόπο τους: συγκεκριμένη γκάμα από δημοφιλή παραδοσιακά σχέδια και χρώματα, συνεταιρισμό σε κάθε νομό που θα προωθεί τα υφαντά, ετήσια φεστιβάλ που θα προσελκύουν και θα μουούν κόσμο. Η Βαρβάρα Τερζάκη-Παλλήκαρη τονίζει ότι κατεύθυνση της «Πηνελόπης-Gandhi» δεν είναι μόνο να «σωθεί» η Ελληνίδα, αλλά και να ενδυναμωθεί η παραγωγικότητα στη χώρα. «Ο ελληνικός πολιτισμός ήταν ένας πολιτισμός χαρακτηριστικός και έγινε δανειστικός. Η παρέλευση των επιδοτήσεων απαιτεί ουσιαστικές προτάσεις, και αυτές βρίσκονται μέσα στον πλούτο της ελληνικής παράδοσης. Έχω γυρίσει με τον άντρα μου τη Γη ολόκληρη δύο φορές και μπορώ να πω ότι στην Ελλάδα και την Ινδία, όσο πουθενά, τα πάντα είναι λατρεία, τελετή, μυσταγωγία. Η μόνη περιουσία μας είναι οι γνώσεις και οι τεχνικές που μας παραδόθηκαν: από το πώς στρώνουμε το τραπέζι μας μέχρι το πώς φεύγουμε από τη ζωή». Και συνεχίζει: «Όταν παράγεις αυτό που καταναλώνεις, δεν μπορεί να σε εκμεταλλευτεί κανείς, δεν χρειάζεται να σου δανείσει κανείς και δεν χρειάζεται να σε υποτιμήσει κανείς. Δεν φοβάσαι κανέναν».

Την 1η Νοεμβρίου, τα κρητικά ξόμπλια θα ξεκινήσουν τη διαδρομή του νήματος από την Κρήτη στην Ινδία, την Περσία, το Ισραήλ και την Παλαιστίνη: υφάντρες από αυτά τα μέρη θα συναντηθούν στη βασιλική του Αγίου Μάρκου, κρατώντας το μίτο της Κρήτης που οδηγεί στην έξοδο από το Λαβύρινθο. Η κ. Τερζάκη-Παλλήκαρη συνοψίζει: «Ο μίτος, το νήμα, σύμβολο ισχυρού του κρητικού πολιτισμού, έχει υψηλή σημειολογία. Νήμα, νους, νόηση: το νήμα είναι η δύναμή μας - είναι ανάγκη να ξεφύγουμε από τον πολιτισμό του α-νοήτου».

Πληροφορίες: Η έκθεση-διδασκαλία με τις τέσσερις υφάντρες που θα εναλλάσσονται υφαίνοντας ισάριθμα νήματα (μετάξι, βαμβάκι, λινό και μαλλί) θα πραγματοποιηθεί από την 1η μέχρι τις 17 Νοεμβρίου, www.panoreon.gr

The programme will initially be applied on an experimental basis at Cretan schools.

Although the mission is unable to help the women financially, it does provide the new weavers with some ideas for them to get started, such as helping them to create regional cooperatives to promote their wares and organising annual weaving festivals. The aim of “Penelope-Gandhi” is not just to liberate Greek women; it is also to enhance productivity in Greece. “The lack of access to financing demands substantive proposals – and these can be found in Greece’s rich traditions. Our wealth is our traditions, from the way we set the table to the way we leave life”, Terzaki-Pallikari says.

On November 1, weavers from India, Iran, Israel and the Palestinian territories will meet with Cretan weavers at the Basilica of Saint Mark, symbolically grasping Ariadne’s mythical thread. Terzaki-Pallikari summarises: “The ‘mitos’ [thread], the highest symbol of Cretan civilisation, has semiological importance as well: “Thread [‘nima’ in Greek], intellect [‘nous’], thought [‘noessi’]: the thread is our power – it is necessary to detach ourselves from the civilization of the stupid [‘a-noetos’, without intellect, in Greek]”.

Info: The interactive exhibition featuring four women weavers working their looms using silk, cotton, flax and wool will start on November 1 and run to November 17, www.panoreon.gr